

**BIRÓCZKY-SZABÓ A. – CZENE-POLGÁR V. – ERDŐS Á. –
MAGASVÁRI A. – ZSÁMBOKINÉ FICSKOVSKY Á.**

HATÁRTALAN EURÓPA 2025



**Magyar Rendészettudományi Társaság
Határrendészeti Tagozat – Vám- és Pénzügyőri Tagozat**

Czene-Polgár Viktória*: A csempészet jogtörténeti és társadalmi aspektusai Magyarországon 1920-1964 között

Absztrakt

A csempészet mint gazdaságtörténeti jelenség és bűncselekményi forma végigkíséri a magyar államiság évszázadait, tükröt tartva az aktuális gazdaságpolitikai törekvéseknek. A 19. század második felében létrejött osztrák–magyar vámunió átmeneti liberalizációt hozott, ám az első világháborús blokádnak és a közellátási válság ismét a feketegazdaság felé terelte a lakosság egy részét. A trianoni határok kijelölése után a csempészet már nem csupán gazdasági kihágás, hanem a nemzetgazdaságot veszélyeztető, sokszor internálással sújtott tevékenység lett. A második világháború utáni hiperinfláció, majd a tervgazdálkodás krónikus áruhiánya újra felvirágoztatta az illegális kereskedelmet. Az állami kontroll szigorodása ellenére a csempészet módszerei egyre professzionálisabbá váltak, és a pártállami rendvédelmi szervek legmagasabb szintjeire is beszivárogtak. A tanulmány a tilalmi rendszerek és az azokat kijátszó társadalmi reflexek dialektikáját mutatja be a források tükrében.

Kulcsszavak: *csempészet, pénzügyi bűncselekmény, feketegazdaság, jogszabályi kontroll, Rákosi-kor, Kádár-kor*

Abstract

Smuggling as an economic phenomenon and a form of crime has accompanied Hungarian statehood throughout the centuries, reflecting current economic policy efforts. The Austro-Hungarian customs union established in the second half of the 19th century brought temporary liberalization, but the blockade during World War I and the public supply crisis once again drove part of the population toward the black market. After the Trianon borders were drawn, smuggling was no longer just an economic offense, but an activity that threatened the national economy and was often punished by internment. The hyperinflation after World War II, followed by chronic shortages under the planned economy, led to a resurgence of illegal trade. Despite tighter state controls, smuggling methods became increasingly professional and infiltrated even the highest levels of the party-state law enforcement agencies. The study presents the dialectic between prohibitionist systems and the social reflexes that circumvent them, based on the available sources.

Keywords: *smuggling, financial crime, black economy, legal control, Rákosi era, Kádár era*

Bevezetés

1921. január 4-én a Friss Hírek című sajtóorgánus címlapján közölte, hogy „Tíz millió korona csempész-árut koboztak el Sopron környékén a batóságok a csempészeketől. Nem az egész ország területén, csak Sopron környékén! Mindenki könnyen kiszámíthatja ebből, hogy a csempészek akasztófára megérett díszes csapata mennyi kenyeret vett ki Csonka-Magyarország nyomorult és éhező népének a szájából, ha csak egyedül Sopron környékén 10 millió korona értékű csempész-árut foglaltak le?(...) Hódmezővásárhelyen se újság ez a

* Dr. Czene-Polgár Viktória, adjunktus, Nemzeti Közszerológiai Egyetem, Rendészettudományi Kar, Vám- és Pénzügyőri Tanszék, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8448-015X>, czene-polgar.viktoria@uni-nke.hu

‘szép’ és jövedelmező kenyér, illetve papiros-pénz kereset. A láncos-vonatok, a kopáncsi és algyői állomások sokat tudnának erről beszélni. Városunkból is a csempészek lopkodták ki a lisztet, a zsírt és minden megmozdítható árut. Ez az oka annak, hogy Vásárhely ma drágább, mint Budapest, azért szoknek az árak toronymagasságra és ezért kell Vásárhelyen szenvednie mindenkinek, mert a csempészsúrak és asszonyiságok táncolnak, hogy táncolhassanak....”

1850. október1-jével lebontották az 1754 óta létező osztrák-magyar belső vámhatárokat, így létrehozva a vámuniót, megszüntetve a határőrizet triászát – a határforgalom ellenőrzésnek, a határvonal őrzésének és a határ rendbetartásának hármas egységét –, és elősegítve az áruk akadálytalan mozgását a Habsburg Birodalmon belül. (Nagy, 2022a) A vámuniónak köszönhetően a Monarchia belső területén a feketézés, azon belül a csempészet egyes formái szinte ismeretlenek voltak, sőt, ezen jelenségek még az első háborús év végéig is csak szórványosan fordultak elő a térségben. (Nagy, 2022b) Az állami dohánymonopólium 1850-es bevezetése életre keltette a dohánycsempészt, de jelentős volt a Szerbia és Románia felől történő állatcsempészes, annak következményeként, hogy állategészségügyi szempontból korlátozták a lábasjóságok behozatalát ezen országokból. (Máté, 2020)

A határvámokon keresztül azonban a kincstár fontos jövedelemforráshoz jutott, ugyanakkor 1915 ősztől, az ekkoriban zajló első világháború miatt is a feketegazdaság egyre nagyobb méreteket öltött. Éppen ezért a csempészet¹² (1924. évi XIX. tc. a vámjog szabályozásáról) – az áruk illegális átvittatása a határon – visszaszorítása és az elkövetők felderítése a legfontosabb állami feladatok közé tartozott.

A közös osztrák-magyar, azaz a külső birodalmi határ ellenőrzésével megbízott magyar pénzügyi szervek számára a legnagyobb kihívást ezen a téren a román és a szerb határszakasz, illetve Fiume jelentette. (Nagy, 2027) Annak, hogy a Monarchiával szemben 1915-ben életbe léptetett gazdasági blokádot a győztes hatalmak a fegyverszünet megkötése után sem oldották fel, mind súlyosabb méretű élelmiszerhiány lett a következménye, ami fokozta a határmenti csempészet intenzitását. 1915-ben a háborús helyzet miatt, a 4.397/1915. M. E. sz. rendeletben bízták meg a pénzügyőrséget, hogy 1915. december 11-től egyes termények és termékek – pl. búza, árpa, rozs, kukorica, liszt, bab, repcemag, lenmag – készleteit ellenőrizze, a kiviteli és a forgalomba helyezésüket megakadályozza. A termékekre bejelentési kötelezettséget rendeltek el, az elvitelt árut a pénzügyőrség felkutatta és lefoglalta. Mindezt a szervezet tagjait jutalék illette meg, amelynek mértékéről a pénzügyminiszter döntött. (Czene-Polgár, 2023)

A közlelmezési miniszter az 1919. január 13-ai minisztertanácsi ülésen bejelentette, hogy „*a közszükségleti cikkek Ausztriába történő csempészetének radikális módon való megakadályozása nélkül az ország élelmezése és a belső rend fenntartása katasztrofálissá válhat.*” (Nagy, 2022a, 597.) Ugyanakkor más esetben politikusok vették védelmükbe a megélhetési csempészt. Így például Holty Károly országgyűlési képviselő interpellációja szerint: „*A kárpátaljai magyar határmenti lakosság ínsége közismert tény. Az esztendő óta ismétlődő rossz termés folytán a lakosság megélhetése nincs biztosítva. [...] a munkanélküliek hatalmas tömege [...] a legsúlyosabb nyomorral küzd. Kárpátalja népének harmadrésze ellátatlan, akik minden igyekezetük mellett sem képesek munkához, keresethez jutni [...] a [...] lakosság egy része [...] a szükség kényszerének nyomása alatt a szomszédos magyar területekről hoz át élelmiszereket [...] Elismerem, hogy a kárpátaljai ínségesek, amikor ily módon gondoskodnak magukról, nem járnak a törvény útján, de cselekedetük nem jelent oly veszélyt az állam érdekeire, hogy ezért életükkel kelljen fizetniük. Márpedig*

¹² Csempészetnek hívták általában azokat a cselekményeket, amelyekkel vámköteles, vagy vámentes árut és tiltott tárgyakat a szabályszerű vámhivatali eljárás elől elvontak. A csempészet vámjövédéki kihágás volt. Aki pedig szándékosan valamely árut az árubevallás alkalmával nem jelölt meg, vagy az áru mennyiségét vagy más áru értékét a valóságnál kisebbnek tüntette fel, vagy valamely áru minősége, származási és rendeltetési országa, vagy szándékos felhasználása tekintetében valótlan adatokat vallott be, és ezzel a vámjövédéket megrövidítette, vagy aki szándékosan magának őt meg nem illető vámmegrovíditás kihágását követte el.

a kárpátaljai határmenti lakosság inségei közül nem egy nyomorgó életét oltotta ki a pénzügyőrök golyója) (Fedinec, 2007, 92-93.)

A két világháború közötti jogszabályi kontroll

A csempészet tehát, legyen szó bármilyen útvonalról és szállítási módról, vagy akármilyen áruval – például szarvasmarháról, szeszről vagy dohányról –, nagy népszerűségnek örvendett, s a válságidőszakokban különösen virágzott, s a trianoni határok kijelölése után Magyarország minden határszakaszán megjelentek a csempészek. A csempészet megakadályozásának érdekében 1920-ban további szigorítást hoztak, amely nemcsak a tilalom alá eső áruk körét bővítette ki, de súlyosbította az elkövetés büntetőjogi megítélését, s ezzel a büntetési tételeket is. Ugyanis *a kiviteli és behozatali csempészet megakadályozásáról* szóló 8.790/1920. M. E. sz. rendelet – az úti holmi, az „átköltözködési ingóság”, és maximum 2000 magyar korona kivételével – minden ingó dolog engedély nélküli külföldre vitelét megtiltotta. A kiviteli és behozatali tilalmak szándékos megszegőit, mint árdragítokat, az *árdragító visszaélésekről* szóló 1920. évi XV. tc. szerint büntették, az enyhébb eseteket kihágásként ítélték meg. A csempészet fogalmát is kiterjesztőleg értelmezték: a bíróság egy 1921. október 12-én kiadott, elvi határozatában mondta ki, hogy „*a csempészetnél az elkövetési cselekmény fogalma magában foglalja azokat a tevékenységeket is, amelyek a határon való közvetlen átszállítást, vagyis a kicsempésztetést szükségszerűleg megelőzik (üzletkötés, árubeszerzés, szállítás stb.)*” (Igazságügyi Közlöny, 1924)

A hatékonyabb felderítés érdekében a csempészek feljelentőit és tettenérőit is jutalmazták a befolyt pénzbüntetésből: a feljelentőket (katonák, csendőrök) az összeg egyharmada illette meg, míg a tettenérőknek a fennmaradó összeg négy- vagy öthatod része járt. (4352/1920 B. M. sz. rendelet)

1920. április 10-től az internálási rendelet hatályát kiterjesztették a „gazdasági életre káros” csempészekre, akiknek internálását a belügyminiszter rendelhette el, a rendőrhatalóságok pedig kötelesek voltak őket az eljárás megindításakor azonnal rendőri felügyelet alá helyezni és azt az internálási határozat miniszteri jóváhagyásáig szigorú felügyelet alatt tartani. (Czene-Polgár, 2023)

A csempészek elleni küzdelem 1921-ben vált még szervezettebbé, amikor is Bethlen István miniszterelnök augusztus 21-én írta alá azt a rendeletet, amely „*addig is, amíg eziránt a törvényhozás rendelkezik*”, megszervezte a vámigazgatást és ennek keretében megalapította a vámőrséget. A Bethlen-féle rendeletet az 1922. évi I. tc. erősítette meg, amelynek 25. szakasza szerint: „*Tudomásul vétetik a kormánynak azon intézkedése, hogy a vámhatárok őrzésére a pénzügyi tárca keretében vámőrséget létesített. Felbatalmaztatik a pénzügyminiszter, hogy a vámőrség létszámát addig is, míg ez a létszám az állami költségvetésben megállapítást nyer, rendeleti úton meghatározhassa; továbbá felbatalmaztatik, hogy a vámőrség szervezetét, létszámának kiegészítését és szolgálatát, az érdekeltminiszterekkel egyetértően rendeletileg szabályozhassa.*” (1922. évi I. tc.) Az 1922. évi VIII. tc. a m. kir. vámőrség és a m. kir. pénzügyőrség létszámának, kiegészítési módjainak és felfegyverzésének megállapításáról a vámőrség létszámát 4500, míg a pénzügyőrségét 3000 főben állapította meg. (622/1921 M. E. rendelet)

1924-ben a vámtörvény – egyrészt meghatározta a csempészet fogalmát –,¹³ másrészt kimondta, hogy a pénzügyminiszter a határkerületnek azokban a részeiben, amelyekben a csempészet jelentékeny mértékben elharapódzott, szigorított korlátozásokat rendelhet el. Külön rendeletben

¹³ Eszerint tiltott áru csempészetét követte el, aki olyan, akár vámköteles, akár vámmentes árut, melynek behozatala, kivitele vagy átvitele tilos volt, a tilalom ellenére a vámhivatal vagy a vámőrségi közegek elkerülésével, vagy valótlan árubevallással, vagy a vámhivatal, illetve a vámőrség közegei megtévesztésével a vámhatáron szándékosan áthozott vagy átvitt. (164. §.)

Vámköteles áru csempészetét követte el, aki vámköteles árut a megvásárlás elől szándékosan elvont azzal, hogy az árut nem állította a vámhivatal elé, vagy azt fondorlattal eltitkolta, vagy a kötött forgalomban álló árut a törvény ellenére szándékosan a szabadforgalomba hozta. (165. §)

sorolták fel azokat az árukat, amelyek kiváltképpen tárgyai a csempészetnek és amelyekre ezért szigorított korlátozások vonatkoznak. (1924. évi XIX. tc. a vámjog szabályozásáról)

A csempészet méreteit ugyan jól mutatta a törvények és rendeletek növekvő száma, de a csempészéssel szemben a magyar állam folyamatos lépéshátrányban volt. (Murber, 2019) Ráadásul a jogszabályok sokaságában nem volt egyszerű eligazodni, így a bírósági gyakorlat meglehetősen önkényessé vált, nemcsak az ítéletet hozó fórum, de az ítélet szigorúságának tekintetében is. (Varga, 2017)

A két világháború között meghozott jogszabályok érvényben maradtak az 1940-es évek második felében is, egészen a pénzügyi bűncselekményekről rendelkező 1950. évi 47. tvr., valamint az új vámtörvény, az 1951. évi 24. tvr. hatályba léptetéséig. Azonban úgy az infláció, mint a gyakran változó adójogi szabályok, a büntető jellegű adótételek, a többszörös adóztatás – tetézzve a súlyos áruhiánnyal és a közellátási gondokkal –, mind a csempészet elterjedését erősítették.

Csempészet a koalíciós években és a Rákosi-korszakban

A második világháborút követően az 1945. augusztus 17-én kelt rendelettel felállított határrendőrség kapta feladatául, hogy támogassa „*a csempészet megakadályozására és a vámjövedéki kiharósok felfedezésére hivatott szerveket*”, illetőleg közreműködjön a csempészet megakadályozásában. (410.212/1946 IV-12B B. M. rendelet, a Magyar Határőrség felállításáról) Majd egy 1946. március 15-én hatályba lépett belügyminisztériumi rendeletben a feladatmeghatározás szerint: „*Az államrendőrség valamennyi tagjától elvárom, hogy a dohányjövedéki kiharósok felderítése terén, a pénzügyőrséggel karöltve, maradéktalanul eleget tesz az ebben a feladat körben reája háruló, jelentőségében igen fontos kötelességének.*” (212.226/1946. IV.-12 B.M. sz. rendelet)

A megnövekedett feladatok mellé az állam technikai eszközöket is biztosított: 1945 decemberében a határrendőrség 155 autót és 60 teherautót kapott, amelyeket riadóautókká alakítottak át. „*A teherautókat azonnal átalakítják riadóautókká. Amint a kocsik elkészülnek, leküldik őket a határvidékre és állandó portyázásokkal biztosítják, hogy semmilyen engedély nélküli szállítmány ne léphesse át a határt. A határőrség megerősítésére ezenkívül külön 16 gépkocsit utalnak ki. A megerősített egységeket elsősorban azokra a helyekre irányítják, ahol legnagyobb a csempészforgalom.*” (Szabad Nép, 1946) A fővárosban pedig a Gazdasági Rendészeti Osztály nyomozói tartottak időről-időre razziákat a csempészek elfogása, raktáraik felszámolása érdekében. 1946 januárjára már közel százmilliárd pengő értékű árut foglaltak le, 3200 ügyben jártak el és több mint másfélezer ügyben fejezték be a nyomozást. A statisztikáik szerint szárnyast, bort, pezsgőt, talpbőrt, burgonyát, cigarettát, cipőt, cukrot, arc- és ajakrúzst, púdert, sacharint, kölnivízet, szódabikarbónát, diót, dohányt, ecetet, élesztőt, gyertyát, teát, kávé, csokoládét, rizst, gyufát, lúgkővet és hagymát is lefoglaltak, de a legnagyobb mennyiségben lisztet koboztak el.

A forint bevezetésével az inflációs időkben elburjánzott csempészet mértéke valamelyest csökkent, de azért nem olyan arányban, hogy a kérdés lekerülhetett volna a napirendről. 1947. február 10-én kelt rendelet kimondta, hogy – bár a csempészet hatályosabb ellenőrzésének fokozatos kiépítése, és a csempészet „elnyomása” elsősorban a pénzügyi hatóságok és a pénzügyőrség, valamint a vámigazgatás feladata – az említett szerveket a közigazgatási és rendőri hatóságok a csempészet leküzdése iránti tevékenységükben is hathatósan támogatni kötelesek. Ezért nyomatékosan utasították a rendőrhatalóságok vezetőit, hogy „*a pénzügyőrség tagjait működésükben a fentiek szerint mindenben támogassák és részükre indokolt esetekben karhatalmat is bocsássanak rendelkezésre.*” (191.045/1947. IV.-1 B. M. sz. rendelet) Ugyancsak ekkor vált megindíthatóvá a csempészzel rendszeresen, üzletszerűen foglalkozó személyek, valamint azok ellen, akikről megállapítható, hogy „*valamely közösségben való tartózkodásuk gazdasági okokból káros*”, a kitiltási és rendőri felügyelet alá helyezési, illetőleg internálási (rendőrhatalósági őrizet alá helyezési) eljárás. (191.045/1947. IV.-1 B. M. sz. rendelet)

1947-től a magyar-jugoszláv határszakasz –az ekkor zajló politikai tisztogatások miatt is – kiemelt jelentőségre tett szert. 1947 májusában „*a jelentékeny mértékben kifejlődött csempészet megakadályozása és hatályos üldözése céljából*” az e szakaszon kialakított határkerületben 1947. évi október hó 31. napjáig tartó érvénnyel, bizonyos áruk és termények vonatkozásában szigorított forgalmi korlátozást rendeltek el, amelyek csak szállítási igazolvány birtokában, az élő állatok és a gépjárművek pedig csak külön ismertető jellel ellátottan lettek szállíthatók. (105.851/1947. XII. P. M. sz. rendelet) 1948-ra a korlátozások olyan méreteket öltöttek, hogy bárki, aki átlépte a határt, feltételezett csempésszé válhatott. Még mindig az 1924-es vámtörvény és annak az árukra vonatkozó hármas megkülönböztetése volt hatályban, tehát elvileg létezhetett volna tiltott, engedélyhez kötött és szabadon fogalmazható áru, de a gyakorlatban ekkorra minden tiltott árunak számított, hiszen a Külkereskedelmi Igazgatóság engedélye nélkül be, illetve a Magyar Nemzeti Bank engedélye nélkül kifelé csak egészen kivételes esetekben lehet árut szállítani. (Mojzer, 1948)

A csempészet felszámolására tett állami lépések az országhatárok mentén élők számára egyet jelentettek a – jogilag szabályozott – zaklatással. A határmenti ingatlanok tulajdonosainak és birtokosainak el kellett tűnniük, hogy a telkükön a határ őrzésére rendelt szervek térítés nélkül létesítsenek és használjanak „*figyelőállásul szolgáló műtárgyat*” (3.810/1948. Korm. sz. rendelet) A határ mellett ötven, egyes helyeken pedig százméteres sávban tilos volt a fák, magasabb növények ültetése, a meglévőket pedig ki kellett irtani. Azt, hogy ezeken a helyeken mit termesszenek, nem a tulajdonos döntötte el, hanem a földművelésügyi, a belügyi és a honvédelmi tárcák. A határvédelem és a csempészet elleni küzdelem akadályozói – vagyis azok, akik a telkükön emelt „műtárgyakat” megrongálták, vagy a megszabottnál magasabb bokrot ültettek, esetleg a számukra előírttól eltérő növényt termesztettek – alapesetben kihágásért hat hónapi elzárásra vagy pénzbüntetésre számíthattak, amelynek a legmagasabb összege huszonnégyezer forint volt. A kihágás miatt az eljárás az államrendőrség, mint rendőri büntetőbíróság hatáskörébe tartozott. (3.810/1948. Korm. sz. rendelet)

Az ötvenes években a csempészet iránya és elkövetési formája is változáson ment keresztül. Egyrészt ezek a tevékenységek jellemzően már nem a határkerületekben zajlottak – arra nyugaton és délen lehetőség sem volt: nyugaton a magyar-osztrák, délen a magyar-jugoszláv határt már határsávval, őrtornyokkal, fegyveres és kutyás határőrsők láncolatával lezárták, a megbízhatatlan embereket kitelepítették, és 1949 elején megkezdődött a műszaki zár, vagyis a határ menti drótakadály és aknazár telepítése. (Suba, 1988) Mindezt erősítette, hogy 1950. január 1-től a határőrség az Államvédelmi Hatóság alárendeltségébe került. (4.353/1949 M. T. sz. rendelet)

Az ötvenes évek elején a jogszabályok is változtak: az 1951-es új vámtörvény megerősítve az állam – már az 1949-es Alkotmányban rögzített – külkereskedelmi monopóliumát, elrendelte, hogy minden behozatalra, vagy kivitelre kerülő árut a vámhatóságnak be kell mutatni. (1951. évi 24. tvr. a vámjog szabályozásáról) Az ellenőrzés során vizsgálni kellett az áruk behozatalához, illetve kiviteléhez szükséges engedélyek érvényességét, a tervgazdálkodáshoz szükséges statisztikai adatok szolgáltatását és gondoskodni kellett az árukat terhelő vám beszedéséről. A vámtörvényben biztosított „*állami érdek megsértése*” pénzügyi bűncselekmény, vámbűncselekmény volt, s mint ilyet, az 1950-es büntetőjogi szabályozás alapján öt évig terjedhető börtönnel, pénzbüntetéssel, és az eljárás tárgyát képező áru elkobzásával kellett büntetni. (1950. évi 47. sz. tvr. a pénzügyi bűncselekményekről)

A határzár, vagy a jogszabályi változások ellenére a csempészet persze nem szűnt meg, de jelentős irányváltás történt. 1950-től a kisebb tételben csempészők is új utakat és módszereket találva – nem tiltott határátlépéssel, hanem a vámellenőrzésen keresztül, de annak megtévesztésével hozták be az ország területére az árut: például kettősfenekű bőröndben, személyes holmik között, vagy a járművek láthatatlannak tűnő zugaiba rejtve, az áru pedig a nagyvárosokban, de leginkább a fővárosban cserélt gazdát.

A határok lezárásával a hétköznapi szükségletek kielégítését szolgáló, határkerületekben zajló magánakciók kora lezárult. Az utasforgalomban a magánszemélyek olykor valutát, és bizonyos – itthon hiánycikknek számító és jól értékesíthető – termékeket, pl. órát, ékszert, harisnyát, gyógyszereket továbbra is próbáltak elrejteni a vámellenőrzések során.

A csempészáru jelentős része nem az utasforgalomban, hanem szervezeten, szállítványozó cégeken keresztül, vasúton vagy hajón érkezett az országba. A hajóforgalom ellenőrzése nemcsak a pártállam idején, de a két világháború között is kiemelt terület volt, amelyet akkor a hajóforgalom ellenőrzéséről szóló 1924. évi 1.340. M. E. sz. rendelet szabályozott. (Magyarországi Rendelet Tára, 1924) Ez alapján az ellenőrzéseket közigazgatási, közbiztonsági, államrendészeti, folyamrendészeti, hajózási, forgalmi és kikötőrendészeti szempontból, révkapitányságok útján a belügyminiszter rendészeti szervei, míg vámjövédéki szempontból a vámigazgatási szervek, így a vámhivatalok és vámhivatali kirendeltségek, a vámőrség és a pénzügyőrség végezte. Ezeken felül volt köz- és állategészségügyi, valamint műszaki és üzembiztonsági ellenőrzés is. Mindezek ellenére a hajókon történő csempészés virágzott. „A vámellenőrzés megtevesztésével elkövetett csempészség az is, amikor a megtevesztés céljára a határon rendszeresen átlépő járműveken található rejtékhelyeket használják fel, különösen a hajókon és a vasúti kocsikon lévő rejtékhelyeket. A vasúti kocsikon, de különösen a vízijárműveken több olyan rejtékhely van, amelyek különösen kisebb terjedelmű csempészáruk befogadására alkalmasak. Amikor a jármű a határt átlépi, nincs mindig lehetőség arra, hogy az áruk forgalmának nagymértékű és a gazdasági életre káros késleltetése nélkül a járművet minden kis férőhelyre kiterjedő figyelemmel megvizsgálják. Ilyen vizsgálathoz esetenként nemcsak több órára, hanem esetleg több napra lenne szükség. (Hajók!)” (Zóbel, 1953)

A becsempésztett árut értékesíteni kellett, aki ebben valamilyen formában részt vett – elrejtette, eladta vagy megvette – szintén bűncselekményt követett el, és vámorgazdaság miatt vonták felelősségre, bár ez utóbbi nehezebben volt bizonyítható, mint a csempészet. A pénzbüntetés alapját az áru forgalmi értéke adta, de azt nemcsak a lefoglalt, hanem a forgalomba helyezett teljes árumennyiségre kiszabhatták. A vámorgazdaság esetében nem volt elegendő egy beismerő vallomás arra vonatkozóan, hogy pl. egy karóra, egy pár harisnya vagy egy doboz kakaó a feketepiacon került beszerzésre. Tisztázni kellett azt is, hogy a csempészáru honnan származik, ki adta el, mikor, ki működött esetleg közre az elidegenítésben, az őrizetbe vett árun felül pontosan milyen mennyiségű és minőségű csempészáru került a leleplezésig már forgalomba, azt kik, milyen körülmények között szerezték meg. (Zóbel, 1953)

Az ötvenes években, a tervgazdálkodás idején a külkereskedelem állami monopólium volt, vagyis az egyes külföldről behozott áruk árait nem a kereslet-kínálat törvénye, de nem is a profitra törekvés alakította ki, hanem az ötéves terv. Vagyis a kereteket nem a lakossági szükségletek, hanem olyan pártállami szempontok irányították, mint a termelés fokozása vagy a devizagazdálkodás. A csempészet így a lakossági hiánycikkekre épült. (Zóbel, 1957)

A pénzügyi bűncselekményekről szóló 1954. évi szabályozás tartalmazta a vámbűncselekmények büntetési tételeit és azokat az anyagi és eljárásjogi külön rendelkezéseket, melyeket a vámbűncselekmények nyomozásánál, minősítésénél és elbírálásánál az általános szabályoktól eltérően alkalmazni kell. (1954. évi 3. sz. tvr. a pénzügyi és vámbűntettekéről, valamint szabálysértésekről) Ez alapján a csempészet legmagasabb büntetési tétele háromévi börtönbüntetés lett.

Átalakuló szabályozás – fennmaradó csempészet

1954. június 9-én jelent meg, de csak 1956. május 1-én lépett életbe az 1954. évi 16. sz. tvr., új vámtörvény, amely az addiginál egyszerűbben és közérthetőbben, öt pontban sorolta fel a vámbűntettek tényállásait, köztük a csempészetet és a vámorgazdaságot is. Csak az a vámbűncselekmény minősült vámbűntettnek, amelyet 5000 Ft-ot meghaladó belföldi forgalmi

értékű áruval követtek el. Ha ez az érték az 5000 Ft-ot nem haladta meg, a bűncselekmény vámszabálysértésnek minősült, amelyet a vámhatóság pénzbírsággal torolt meg.

1955-ben a kihágás intézményének felszámolása szigorítást hozott a határon zajló csempészet megítélésében is: az addig a kihágás kategóriájába tartozó – a 3.810/1948. Korm. sz. rendelet szerinti eseteket, már büntettként bírálták el, s a kiszabható börtönbüntetés legkisebb mértéke 30 nap, legmagasabb mértéke hat hónap lett. (1955. évi 17. sz. tvr. a kihágás intézményének és a kihágási bíráskodásnak megszüntetéséről)

1955-ben B. M. VII. főosztály területi szerveiként megalakultak a vasúti (közlekedési és postai) rendőri szervek, annak érdekében, hogy ellássák a szállítás közrendvédelmi és bűnügyi biztosítását. A MÁV Igazgatóságok területi hatáskörének megfelelően szervezték meg a főosztály területi osztályait (a vasúti kapitányságokat) és ezek alárendeltségében a hatósági jogkör gyakorlásával felruházott vasútbiztosító tiszti őrsöket, amelyek egy meghatározott területen biztosították a szállítás zavartalanságát. Az őrsterületeken belül pedig vasúti vonalszakaszokat határoztak meg, amelyekért az oda állandó szolgálatra beosztott vonalmegbízott felelt. Ők – jóllehet elsősorban rendészeti feladatokat láttak el, s nem folytattak szervezett és rendszeres felderítést a vonalaikon – mégis segítettek a csempészek elleni küzdelmet, hiszen információval szolgálhattak a nyugati és északi vonalakon közlekedő személy- és tehervonatok csempészáru értékesítésével foglalkozó személyzetéről. (Kiss, 1958)

1958-ban – az október 24-én jóváhagyott jegyzékváltás alapján – megszületett az első nemzetközi megállapodás a magyar és a szovjet fél kölcsönös segítségnyújtásáról vámkérdésekben, közöttük a csempészet elleni küzdelemben. (1958. évi 36. sz. tvr.) A csempészet – valamint a többi pénzügyi bűncselekmény – átfogó szabályozására az 1961-es Btk adott lehetőséget. (1961. évi 5. tc. a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről) Eszerint vámbüntettet követett el, aki vámárut a vámmellenőrzés alól elvont, vagy a vámárúnak vám szempontból lényeges körülményei tekintetében a hatóság előtt valótlan nyilatkozatot tett (csempészet), illetve csempészett vámárut vagyoni haszon végett megszerzett, elrejtett vagy az elidegenítésében közreműködött (vámorgazdaság). (Figyelő, 1962) A rendelkezés értelmében az is vámbüntettet vagy szabálysértést követett el, aki nem adott vámnyilatkozatot, illetve azon nem tüntetett fel mindent, amit be kívánt hozni az országba.

Ha tehát Magyarországt területén bárki olyan holmit értékesített, amelyet a vámkezelés megkerülésével hozott be, ezzel vámbüntettet követett el. Az a magyar állampolgár pedig, aki ilyen árut megvásárolt, vámorgazdaság bűnébe esett. Ez többnyire egy másik bűncselekménnyel is párosult, a forintkijánlással. Magyar állampolgár ugyanis nem adhatta át a hazai fizetőeszközt külföldieknek. Ugyancsak forintkijánlás volt, ha valaki egy külföldi megbízásából, vagy akár külföldön lévő tartozásának kiegyenlítésére magyar állampolgárnak adott át fizetőeszközt vagy értéktárgyat. Mint ahogyan három napon belül azt is be kellett jelenteni az illetékes devizahatóságnál, ha valakinek külföldi vagyontárgy jutott a birtokába – például örökölt és az örökség értékesítéséhez is a magyar devizahatóságok engedélye kellett. Egyébiránt az országba a külföldiek évente egyszer 4000 forintig vámentesen, 8000 forintig vámkezelés után hozhattak be tárgyakat. A behozottáruk elrejtése, eltitkolása, valamint az ilyen áruk megvásárlása vámrendelkezésbe ütközött. Ha az áru értéke nem haladta meg az 5000 forintot, a cselekményt szabálysértésként tárgyalták és 5000 forintig terjedhetett a kiszabható pénzbírság. Nagyobb összegű áru esetében a csempészes, a jelentős tétel eltitkolása, illetve vámorgazdakénti megvétele büntettnek minősült, büntetése 1 hónaptól 3 évig terjedhető elzárás volt. Ezenkívül a büntett tárgyat képező holmikat elkobozták, illetve, ha ez már nem volt fellelhető, azzal egyenértékű büntetés megfizetésére kötelezték a vámjogszabályok megsértőit. (Várkonyi, 1971)

1962. augusztus 29–31. között megtartott zárt tárgyalásán a Budapesti Katonai Bíróság ítéletet hirdetett Berán Iván rendőr alezredes és hat társa ügyében. A bíróság a vádlottakat bűnösnek mondta többek között folytatólagosan elkövetett vámbüntett, üzletszerűen, bűnszövetségben

elkövetett és a népgazdaság érdekeit súlyosan sértő üzérkedés, sikkasztás, hivatalos személy által elkövetett jogtalan előny elfogadása (vesztegetés), államtitoksértés, üzletszerűen, jelentős értékre elkövetett devizagazdálkodást sértő büntett és szolgálati hatalommal való visszaélés büntetében. (Budapesti Katonai Bíróság B. I. 0065/1962. sz. ítélete, ÁBTL 3.1.9. V-147793/5)

Az 1923-as születésű Berán Iván személye nem volt ismeretlen a hatóság számára. Munkáscsaládból származott, végzettségét tekintve szabó volt, 1938-ban kapcsolódott be a szakszervezeti mozgalomba, 1940–1941-ben a szabók szakszervezete ifjúsági csoportjának a titkára volt. 1940-ben Péter Gábor vonta be a Kommunisták Magyarországi Pártjába, minden bizonnyal ennek köszönhetően „bizalmi” állását pár év múltán az új politikai nyomozó szervnél. (Müller, 2023) 1942 nyarán illegalitásba vonult, majd 1944. januárjában Jugoszláviába szökve csatlakozott a partizánokhoz. 1945. májusban tért vissza Magyarországra, s a MADISZ központjában dolgozott. (ÁBTL I. 2.1. VI/26) Ezt követően az ÁVH-hoz került, majd 1950-ben egyéves operatív iskolát végzett a Szovjetunióban. Az ÁVH V. (Káder, majd Személyzeti) Főosztályára került, ezen Főosztály feladata volt kiválasztani, kiképezni és ellenőrizni az ÁVH tagjait, valamint irányítani és vezetni a Határőrség és Belső Karhatalom káderosztályainak munkáját. (Cserényi-Zsitnyányi, 2009) Itt az V/4. Tanulmányi Osztályának első vezetője lett. Péter Gábor 1952. márciusi javaslata alapján – Jugoszláv kapcsolataira hivatkozva – 1952. december 12-én elbocsátották az ÁVH-tól. 1953. január 3-án letartóztatták és 10 hónapig vizsgálati fogságban volt. A Péter Gábor és társai ügybe kívánták bevonni, a pártból kizárták. 1953. november 18-án bocsátották szabadon. Ezt követően a MÁVAG-nál dolgozott, mint segédmunkás, majd miután a pártba visszavették, függetlenített pártfunkcionárius lett – ugyancsak a MÁVAG-ban. 1957-ben került vissza a BM állományába, ahol a II/4 osztály G alosztályának vezetője lett, 1962-es letartóztatásáig.

Az ügy másodrendű vádlottja Bán Ferenc rendőr százados, Berán helyettese volt, aki 1948 és 1951 között szolgált az ÁVH-nál, majd a Magyar Optikai Műveknél, a Magyar Távirati Irodánál és a Fővárosi Idegenforgalmi Vállalatnál volt alkalmazásban. 1956 áprilisában került a BM állományába, s mint főoperatív tiszt teljesített szolgálatot letartóztatásáig.

A harmadrendű vádlott Máté József, a Nyilaskeresztes Párt egykori tagja, 1950 és 1953 között internált volt. 1951-ben a belügyi szervek presztízs alapon beszervezték, a Berán által irányított alosztály hálózati személye volt. 1958-tól a Nemzetközi Hálókocsi Társaság alkalmazásában hálókocsi-kalauzként dolgozott, és rendszeresen járt Ausztriába, ahonnan engedéllyel – ügynöki tevékenységére tekintettel – havonta egy alkalommal 1000 forintot meg nem haladó értékű, külföldi árut hozhatott be vámolás nélkül Magyarországra, amit a BM illetékes osztályának kellett átadnia, és onnan kapta meg az áruk forintértékét.

Ezt a lehetőséget a BM központi rendelkezése 1959 végén megszüntette. Ekkor vetette fel Máté Beránnak, hogy a továbbiakban csempészet formájában folytatná a tevékenységét, Berán támogatása mellett. A több személy bevonásával folyt csempészet és vámorgazdaság egyre nagyobb méreteket öltött, a vád szerint 1 749 069 forint értékű árú került be elvámolás nélkül az országba. A csempészethez további bűncselekmények is kapcsolódtak. Így például Berán a vád szerint 1960 nyarán, egy házkutatás során lefoglalt nagyobb értékű és mennyiségű bélyeggyűjteményből egy-egy sorozat magyar és szovjet gyártmányú bélyeget sikkasztott el, amit azután Máté vitt ki Ausztriába.

Az elsőfokú bíróság Berán Ivánt és Máté Józsefet 10-10 évi szabadságvesztésre, 5 év közügyektől való eltiltásra és – mellékbüntetésként – vagyonuk egyötöd részének elkobzására ítélte. Bán Ferencet 7 év börtönt, 3 év közügyektől való eltiltás kapott és ugyancsak vagyona egyötöd részének elkobzására ítélték. A többi elkövetőre egy-két évnyi börtönt és pénzbüntetést mértek.

A Legfelsőbb Bíróság 1962. szeptember 25-én Máté József börtönbüntetését 6 év 6 hónapra, az ötödrendű vádlott büntetését kettőről egy évre csökkentette, a többiek vonatkozásában az elsőfokú bíróság ítéletét helybenhagyta. (ÁBTL 3.1.9. V-147793/1-6) Berán büntetését 1965. október 22-én 5 év próbaidőre felfüggesztették

Összegzés

A vizsgált időszak forrásai alapján megállapítható, hogy a magyar állam folyamatos „lépéshátrányban” volt a csempészekkel szemben, függetlenül az aktuális politikai berendezkedéstől. Míg a két világháború között a csempészet sokszor a határmenti lakosság túlélési stratégiájaként („megélhetési csempészet”) jelent meg, addig az 1950-es évekre a fizikai határzár és az aknazár hatására a tevékenység áttevődött a nemzetközi közlekedési útvonalakra és a szervezett formákra. A jogszabályi környezet folyamatos szigorítása – az internálástól a vagyonelkobzásig – nem hozott áttörést, mivel a tervgazdálkodás strukturális hiányosságai és a devizagazdálkodás korlátai fenntartották a keresletet a tiltott áruk iránt. A Berán-ügy pedig rávilágít arra is, hogy a csempészet elleni harcra hivatott állambiztonsági tisztek hogyan váltak maguk is a feketegazdaság szervezőivé, kihasználva bizalmi pozícióikat és hálózati kapcsolataikat. A súlyos ítéletek ugyan a rendszer öntisztító mechanizmusait hirdették, de a jelenség mélyebb, gazdasági okait nem tudták felszámolni.

Irodalomjegyzék

- Czene-Polgár, V. (2023). Beárazva. Pénzügyi Bűncselekmények a Rákosi-korszakban. Budapest, Nemzeti Emlékezet Bizottsága.
- Cserényi-Zsitnyányi, I. (2009). Az Államvédelmi Hatóság szervezeti változásai (1950–1953) *Betekintő* 2009/2. https://www.betekinto.hu/sites/default/files/betekinto-szamok/2009_2_cserenyi_zsitnyanyi.pdf 11 (letöltés ideje: 2025. 12. 17.)
- Fedinek, Cs. (2007). Magyar pártok Kárpátalján a két világháború között. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 2007/1, 83–110.
- Kiss, P. (1958). A vasúti rendőrség vonalmegbízotti szolgálata *Rendőrségi Szemle* 1958/1. 60–65.
- Máté, Gy. (2020). Megélhetési kényszer, alkalmazkodási forma vagy tudatos vállalkozás? A gömöri és nógrádi csempészésről. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 2020/2, 4.
- Mojzer, A. (1948). Csempészet. *Magyar Rendőr*, 1948/2. 7.
- Murber I. (2019). A burgenlandi impériumváltás 1918-1924: kikényszerített identitásképzés és politikai erőszak. *Múltunk – politikatörténeti folyóirat*, 2019/2.
- Müller, R. (2023). Továbbélő? Hálózatok? Múltbéli kapcsolatok a politikai rendőrségen. In Ballabás, D. – Pap, J. (szerk.) *Hálózatok és kapcsolatok: a Hajnal István kör – Társadalomtörténeti Egyesület 2021. évi, székesfehérvári konferenciájának tanulmánykötete* (pp. 143–153). Székesfehérvár – Eger, Líceum Kiadó, Hajnal István Kör Társadalomtörténeti Egyesület, Városi Levéltár és Kutatóintézet.
- Nagy, A. (2022a). Fekete éjszakában az éjszaka feketézői. Csempészek mindennapjai a nyugati határsávban, 1918–1922. *Világtörténet*, 2022/2, 225–240.

- Nagy, A. (2022b). Határátváltozás(ok) és csempészet. Fejezetek a nyugati határtérség lakosságának mindennapjaiból (1914-1926). *Századok* 2022/3 585–614.
- Nagy, B. (2007). Vendégmunka és csempészet a 19. században. Kihágások a magyar–román határ Háromszék és Brassó vármegyei szakaszán az 1880-as években. *Korall*, 2007/30.
- Suba, J. (1998). Magyarország határán végzett aknatelepítési munkálatok műszaki-technikai biztosítása 1950-ben. *Új Honvédségi Szemle*, 1998/8. 52–59.
- Sz. n. (1946). Autókat kap a határrendőrség. *Szabad Nép*, 1946. november 06. 2.
- Sz. n. (1962). Az új BTK. gazdasági bűntettekről. *Figyelő*, 1962. február 14. 2.
- Varga, N. (2017). Árdragító visszaélések a Szegedi Ítéltábla gyakorlatában az 1920. évi XV tc. alapján. *Acta Universitatis Szegediensis. Forum Acta Juridica et Politica*, 7(2), 83–93.
- Várkonyi, E. (1971). Turista tanácsadó II. - Egyenes út, görbe út. *Békés Megyei Népijság*, 1971. 06.09. 2.
- Zóbel, L. (1953). Vám-bűncselekmények. *Rendőrségi Szemle*, 1953/11. 983–990.
- Zóbel, L. (1957). Vámbűntettek és nyomozásuk. *Rendőrségi Szemle*, 1957/6. 316–324.

Levéltári Források:

ÁBTL 2.1. VI/26. Berán Iván

ÁBTL. 3.1.9. V-147793/1-6 Berán Iván

Jogszabályok:

- A m. kir. belügyminiszter 1920. évi 4.352. int. sz. rendelete a budapesti főkapitányhoz, valamennyi kerületi főkapitányhoz és valamennyi törvényhatóság első tisztviselőjéhez, *az állam biztonsága vagy a társadalmi rend és béke szempontjából, valamint a közbiztonságra veszélyes, aggályos és gyanús, úgyszintén gazdasági okokból káros egyének rendőri felügyelet alá helyezéséről, őrizetbe vételéről és internálásáról*. Magyarországi Rendeletek Tára, 1920. 674.
1921. évi 6200. M. E. sz. rendelet *a vámmórság létesítéséről* Magyarországi Rendeletek Tára, 1921. 223-232.
- A m. kir. belügyminiszter 1921. évi 3.000. int. sz. rendelete, *az állam biztonságára vagy a társadalmi rend és béke szempontjából, valamint a közbiztonságra veszélyes, aggályos és gyanús, úgyszintén gazdasági okokból káros egyének rendőri felügyelet alá helyezése, őrizetbe vétele és internálása tárgyában kiadott 4.352/1920. B M int. sz. rendelet módosításáról és kiegészítéséről*. Magyarországi Rendeletek Tára, 1922. 221.
1922. évi I. törvénycikk *az 1921/22. költségvetési év augusztus elsejétől decembervégéig viselendő közterhekről és fedezendő állami kiadásokról* szóló 1921:XXXIV. tc. hatályának 1922. évi június hó végéig való kiterjesztése tárgyában. Kihirdetve: 1922. 01.31. forrás: <https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=92200001.TV&targetdate=&printTitle=1922.+%C3%A9vi+I.+t%C3%B6rv%C3%A9nycikk&referer=1000ev> (letöltés ideje: 2025. 12. 12.)

1924. évi XIX. tc. a vámjog szabályozásáról.
<https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=92400019.TV&targetdate=&printTitle=1924.+%C3%A9vi+XIX.+t%C3%B6rv%C3%A9nycikk&referer=1000ev> (letöltés ideje: 2025. 12. 12)

212.226/1946. IV.–12. B. M. sz. rendelet *az államrendőrség szerveinek a dohánytermelés zavartalan beszállításának biztosításában és a jövedéki kihatások üldözésében való közreműködése tárgyában.* Rendőrségi Közlöny, 1946/7.

410.212/1946. IV —12. B. M. sz. rendelet *A magyar határrendőrség felállításáról szóló 145–389/1945. IV.–12. B. M sz. rendelet módosítása tárgyában.* Rendőrségi Közlöny 1946/13.

191.045/1947. IV.–1. B. M. sz. rendelet *a pénzügyi és rendőri hatóságok együttműködésének kiépítése, valamint a csempészet hatályosabb leküzdése tárgyában.* Rendőrségi Közlöny, 1947/5.

105.851/1947. XII. P. M. sz. rendelet, *a határkerületben szigorított forgalmi korlátozás bevezetése tárgyában.* Rendőrségi Közlöny, 1947/10.

3.810/1948. Korm. sz. rendelet, *a jogtalan határátlépés és a határon folyó csempészés megakadályozásának előmozdítása tárgyában.* Rendőrségi Közlöny, 1948/76.

4.353/1949 M. T. sz. rendelet Magyar Közlöny, 1949/268.

1950. évi 47. sz. tvr. *a pénzügyi büncselekményekről.* Magyar Közlöny, 1950/199–203.

1951. évi 24. tvr. *a vámjog szabályozásáról.* Magyar Közlöny, 1951/126.

1954. évi 3. sz. tvr. *a pénzügyi és vámbüntettekéről, valamint szabálysértésekről.* Magyar Közlöny, 1954/12.

1954. évi 16. sz. tvr. *a vámjog szabályozásáról.* Magyar Közlöny, 1954/42.

1955. évi 17. sz. tvr. *a kihatás intézményének és a kihatási bíráskodásnak megszüntetéséről.* Magyar Közlöny, 1955/61.

1958. évi 36. sz. tvr *a Magyar Népköztársaság és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége között a vámkérdésekben történő együttműködésről és kölcsönös segítségnyújtásról Budapesten, az 1958. évi július hó 21. napján aláírt egyezmény kihirdetéséről.* Magyar Közlöny, 1958/106. szám.

1961. évi 5. tc. *a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről.* Magyar Közlöny, 1961/97.